

Det är inte många runinskrifter som litterärt kan mäta sig med Hogrän-texten. En är den uppländska Säl-nastenens (U 323), som tre bröder reste efter sin fader, och som utöver själva minnesskriften innehåller en personligt avfattad gudsvädjan och en ståtlig, metrisk avslutning, som erinrar om Hogränstenens: *Æi mun liggia / með aldr lifir, / bro harðslagin, / bræið eft goðan. / Svæinar gærðu / at sinn faður. / Ma æigi brautarkuml / bætra verða.* Det kan också nämnas, att uttrycket *stæinn a biærgi* återfinns på två danska runstenar, DR 295 Hällestad 1, där ett avsnitt lyder: *Sattu drængiar / æftir sinn broður / sten a biærgi / stöðan runum*, och DR 296 Hällestad 2 med strofen: *Nu skal standa / stenn a biærgi.*

Innehåller runföljden ifråga – fastän så sparsamt belagd – möjligen ett stelnat, poetiskt uttryck? Om inte, rymmer versen ett praktiskt problem. Vad för ett »berg» har stenen stått på? Någon höjd eller backe finns inte vid eller inom nära räckhåll för Hogräns kyrka, allra helst som där också skulle ha funnits ett vattendrag, över vilket man tydligen hade behov av en bro. Terrängförhållandena gör det alltså osannolikt, att stenen ursprungligen varit rest på fyndplatsen, där kyrkogården senare kom att ligga. Fyndplatsen är därför troligen sekundär. Sune Lindqvist (a. a. 2, s. 77) redogör för en tanke som arkeologen, sedermera professor Gabriel Gustafson (1853–1915) uttalat, och som går ut på att **a bierki** skulle betyda »på Bjärs» (gård i Valls sn 4 km Ö om Hogräns k:a) och att **bro furir** skulle avse en broläggning över Valls myr. Stenen skulle senare av pietetsfulla ättlingar till de döda i kristligt nit ha placerats vid Hogräns kyrka, uppförd något tidigare än Valls kyrka. Tanken är knappast realistisk. I de gotländska runinskrifter, där ett gårdsnamn Bjärs förekommer, är det kopplat till ett personnamn, **kairualtr : i berhi** (G 210), **butaipa · sial · af bierhi** (F 170, S 26, Lärbro k:a). Stephens' förmodan, att med »berget» avses en gravhög, torde också vara förhastad. Det går idag inte att med någorlunda visshet utpeka en plats i trakten av Hogräns kyrka, där en kombination av höjd och broläggning skulle ha funnits. Söker man på gamla kartor, blir resultatet också magert. En ägokarta, »Charta öfwer Hogren Sochn på Gothland 1700, renov. 1752» (Lantmäteriverkets arkiv, sign. H 49 – 1:2), visar visserligen ca 1,5 km SO om kyrkan en sankmark med backar (sex lokaliteter har benämningen »Backe»). Både Ö och V om sankmarken leder vägar. Området ligger delvis på mark tillhörig Enbjänne, vilket gårdsnamn möjligen är knutet till runinskriftens Aibjörn (se ovan). Här kunde terrängförhållandena i och för sig ha medgivit en kombination av höjd och broläggning. Men avståndet till kyrkan och platsen där stenen hittades är besvärande stort för transport av en så stor sten.

Hogrän-stenen är av samma typ som stenarna från Sjonhem (G 134, 135) och Stenkumla (G 207, 208). De har samtliga av A. Noreen och O. v. Friesen daterats till tiden inemot eller omkring 1100 (se G 207).

204. Djupbrunns, Hogräns sn. Nu i Statens Historiska Museum

Pl. 58

Litteratur: F 132. VHAA:s protokoll 14.1.1873 § 8, 28.1.1873 § 35; SHM inventarium 1873 nr 4877; G. Stephens, ONRM 3 (1884), s. 256 (nr 87), 4 (1901), s. 71 f., Handbook (1884), s. 197 (nr 87); H. Hildebrand, Fynd från Öster-Ryftes på Gotland (i VHAA:s Månadsblad 1890), s. 130 f.; S. Bugge i *Nlær* 1 (1892), s. 100, i *Aarbøger f. nord. Oldkynd. o. Hist.* 1905, s. 201; B. Salin, De nordiska guldrakteaterna (i *ATS* 14: 2, 1895), s. 17 f., 102; O. Janse, *Le travail de l'or en Suède* (1922), s. 89 f.; C. Marstrander, De gotiske runeminnesmerker (i *NTS* 3, 1929), s. 77; W. Krause, *Beiträge zur Runenforschung* (i *Schrift. d. Königsb. gel. Gesellschaft, Geisteswissenschaftl. Kl.*, 1932), s. [10] 62 f., *Runeninschriften im älteren Futhark* (1937), s. 469 Anm., (2. uppl. 1966), s. 245 f. Anm. 1; A. Johansson, *Evarix und jór* (i *ANF* 49, 1933), s. 243 f.; O. v. Friesen, *Anteckningar 1934* (UUB), s. 167; B. Nerman, *Die Völkerwanderungszeit Gotlands* (1935), s. 63, 101; H. Arntz, *Handbuch der Runenkunde* (1935), s. 199; M. Olsen, *Runespenne fra Bratsberg* (i *Viking* 1, 1937), s. 68 f.; H. Schlottig i *Beiträge zur Runenkunde und nordischen Sprachwissenschaft* (festskr. t. G. Neckel, 1938), s. 74 f.; H. Öberg, *Guldrakteaterna från Nordens folkvandringstid* (1942), s. 91 f., 196 f., 256, 291; Danmarks Runeindskrifter, Text (1942), sp. 544; M. B. Mackeprang, *De nordiske guldrakteater* (1952), s. 42, 76, 87, 158.

Äldre avbildningar: Stephens, ONRM 3 och Handbook; Salin a. a. fig. 31, 61; Janse a. a. fig. 35; Marstrander a. a. fig. 22; H. Andersson foto 1934 (ATA); Nerman a. a. fig. 333; Mackeprang a. a. fig. 8: 12.

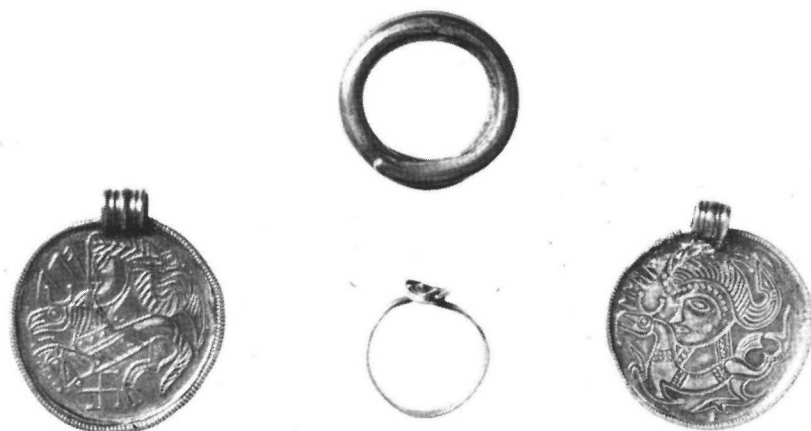

Fig. 81. G 204, 205. Djupbrunns, Hogräns sn. En del av depåfyndet SHM inv.nr 4877; förutom de båda guldbrakteaterna (b och c) en spiralring av silver (d) och en fingerring av förgyllt silver (e). Foto SHM.

Guldbrakteat med runinskrift. Förvaras i Statens Historiska Museum, inv.nr 4877: b.

Under nr 4877 i museets inventarium 1873 förtecknas följande föremål, däribland runbrakteaterna G 204 (b) och G 205 (c): »a) 200 Romerska silfvermynt (denarer) ... b) 1 guldbrakteat med ögla och runorna [uppteckning], mycket, ehuru icke alldeles, lik fig. 133 i 'Atlas f. nord. Oldkynd.'. Nedanför öglan å baksidan en i spiral hoprullad tvärstrierad guldtråd. Diam. 0,95 [tum]. c) 1 dylik guldbrakteat med ögla och runorna [uppteckning]; menniskohuvud öfver ett djur, mellan hvilkets fötter ett [hakkors] ses. Diam. 0,95 [tum]. b) och c) väga tillsammans 2,5 ort; halt 74%. d) 1 liten spiralring af en tjock silfverten ... e) 1 liten fingerring af förgylt silfver (eller electrum), af en smal, fin, fyrkantig ten ... f) En liten rund dos af koppar, med lock, som skjutes på; botten kullrig, dess kant utstående. Djup 1,05 [tum] och diam. vid mynningen 1,05 [tum], allt invändigt. Funnet vid Djupbrunns i Hogrän Sn, i s. k. 'Hobergsåker', ligande under några stenar nära jordytan. Dosan, hvaruti brakteaterna och ringarne vid anträffandet funnos förvarade, hittades af tjenstegossen Frans Oscar Svensson; mynten af husbonden Chr. Johansson och drängen C. Svensson. Mynten värderade till 77 Rdr 28 öre, löstes med 80 Rdr. Brakteaterna, hvilka voro värderade till 22 Rdr 11 [öre], löstes jemte ringarne och dosan med 40 Rdr.» Fig. 81, 82.

Fyndet anmäldes på Vitterhetsakademiens första sammanträde 1873 (14 jan.) hembjudet för inlösen av K. Befallningshavande i Gotlands län. Ingenting finns meddelat om tidpunkten för fyndet. Följande år förvärvade museet ytterligare 11 denarer funna på samma plats (inv.nr 5204).

Fig. 82. Dosan i vilken guldbrakteaterna G 204 och G 205 Djupbrunns, Hogräns sn. jämte två silverringar påträffades. Foto SHM.

Beträffande fyndplatsen Hobergsåker kan nämnas, att namnet finns registrerat i beskrivningen till två lantmäterikartor från 1838 respektive 1895 (Lantmäteriverket sign. H 49 – 6: 1 och 2) med hänvisning till ett antal ägolotter belägna S om Djupbrunns, invid gränsen till Atlingbo sn. Namnet levde inte kvar 1975.

Brakteatens diameter är 26–27 mm, vikten 5,91 gram. Den är obetydligt sliten. Brakteaten har pålodd ögla och tvärstrierad randtråd, av vilken ett obetydligt stycke saknas till vänster om öglan. På föremålets baksida finns en liten dekorativ spiral av samma sorts tråd fastlodd nedanför öglans fäste. Figurteckningen är säker och elegant. Präglingen är distinkt. Detta gäller även den 2 mm höga runinskriften, som, högerlöpande och utan ramlinjer, är placerad mellan djurets nos och människohuvudets hjässpår. Brakteaten är en variant av den gotländska C-typ (Öberg C VIII), som återfinns i sammanlagt 10 runbrakteater, specificerade under G 143. Fyra sinsemellan något olika stämplat har kommit till användning inom gruppen. G 204 representerar ensam en av dessa.

Inskriften har samma utseende som bl. a. G 85, G 89 och G 143:

MMI
e eli I

I binderunan är I-bistaven något tunnare än övriga delar av runan.

Runföljden anses – säkert med rätta – av E. Wessén i anslutning till M. Olsen och efter ett tidigt uppslag av S. Bugge, sedermera av Bugge själv övergivet, återgå på och vara en förvanskning av ett **ek erilar**. Det gäller för övrigt alla de tio runbrakteaternas inskrifter, oavsett små differenser i runornas utformning. Om den tidigare diskussionen av dessa inskrifters tolkning och om det formelartade uttryckets innebörd se Wesséns redogörelse under G 85.

G 204 torde i likhet med övriga C VIII-brakteater ha tillkommit på 400-talet, se G 85.

Brakteaten tillhör som av fyndredogörelsen framgår ett slutet fynd bestående av ännu en runbrakteat, G 205, av annan typ, jämte två fingerringar samt 211 romerska silvermynt. Fyndkombinationen i och för sig säger tyvärr ingenting om tidpunkten för föremålens deponering i jorden. Det obetydliga slitaget av den andra brakteaten, G 205, gör det möjligt, att nedläggningen skett redan på 500-talet.

205. Djupbrunns, Hogräns sn. Nu i Statens Historiska Museum

Pl. 58

Litteratur: F 131. VHAA:s protokoll 14.1.1873 § 8, 28.1.1873 § 35; SHM inventarium 1873 nr 4877; G. Stephens, ONRM 3 (1884), s. 256 (nr 88), 4 (1901), s. 71 f., Handbook (1884), s. 198 (nr 88); B. Salin, De nordiska guldbrakteaterna (i ATS 14: 2, 1895), s. 17 f., 102; O. Janse, Le travail de l'or en Suède (1922), s. 129, 135 f.; C. Marstrander, De gotiske runeminnesmerker (i NTS 3, 1929), s. 82; O. v. Friesen, Anteckningar 1934 (UUB), s. 167; B. Nerman, Die Völkerwanderungszeit Gotlands (1935), s. 63, 101; W. Krause, Runeninschriften im älteren Futhark (1937), s. 446 (2. uppl. 1966), s. 240; H. Öberg, Guldbrakteaterna från Nordens folkvandringstid (1942), s. 294; M. B. Mackeprang, De nordiske guldbrakteater (1952), s. 52, 76, 87, 158.

Äldre avbildningar: Stephens, ONRM 3 samt Handbook; Salin a. a. fig. 32; Janse a. a. fig. 68; Marstrander a. a. fig. 27; H. Andersson foto 1934 (ATA); Nerman a. a. fig. 336; Mackeprang a. a. fig. 15: 7.

Guldbrakteat med runinskrift. Den förvaras i Statens Historiska Museum, inv.nr 4877: c.

Brakteaten är funnen tillsammans med ännu en runbrakteat, G 204, några andra föremål och 200 romerska silvermynt. Den förvärvades till museet 1873. För fyndförhållandena och förvärvet redogöres under G 204.

Brakteatens diameter är 28 mm, vikten 4,7 gram. Den är väl bibehållen, någon slitning förmärks knappast. Brakteaten har tvärstrierad randtråd och pålodd ögla. Bildframställningen är den för en C-